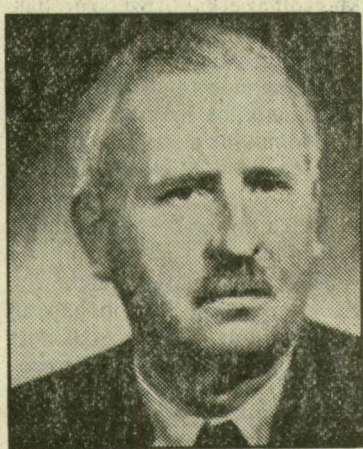

A fizikai-kémia professzora

A szegedi egyetemi oktatás egyik jeles megalapozója, Kiss Árpád professzor, Kossuth-díjas akadémikus 100 éve, 1889. szeptember 16-án született Sárospatakon, ahol édesapja középiskolai tanár volt. Elemi és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte és 1907-ben jeles eredménnyel érettségizett. A budapesti tudományegyetemen 1912-ben kitüntetéses diplomát szerzett, majd egy évre rá doktori címet. Már hallgató korában élénken érdeklődött a természettudományok legújabb eredményei iránt, és két éven át ő töltötte be az egyetemi természettudományi szövetség elnöki tisztét. A radioaktivitásról szóló, 1911-ben nyomtatásban is megjelent pályamunkájával komoly szakmai körökben is nagy feltűnést keltett.

A szépen induló pályának a katonai szolgálat és az első világháború gátat vetett. Már röviddel bevonulása után megsebesült, orosz hadifogságba esett. Itt fitopatológusként dolgozott a Nikolszk-Usszarinszkiban lévő intézetben, majd a Szovjet Földrajzi Társaság alkalmazásában volt botanikus. Ekkor tanulmányozta a Távolsági Kelet flóráját és az általa gyűjtött anyagot Komarov akadémikus dolgozta fel. Ruffy Péter Arcképek és történetek című könyvében többek között ezeket írja a távoli-keleti kutatókról: „A kis csoport lelke Kiss Árpád volt.” Komarov Kiss Árpádról nevezte el az egyik szibériai ibolyafajtát, és másik két növényt. Hazatérése alkalmával, 1920-ban az említett intézetektől mintegy ezer fajtaból álló igen értékes herbáriumot hozott magával, amelyet a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozott.

A hosszú távollét utáni hazatérésekor itthon elég mostoha viszonyokat talált. Buchböck Gusztáv ko-

rábbi professzora és az egyetem ajánlására 1921. és 1924. között a leydeni egyetemen dolgozott Schreinemakers professzor adjunktusaként. Itt az akkoriban indult reakciókinetikával foglalkozott és jelentős megállapításokat tett a reakciómechanizmusok felderítéséről. Magyarországra 1924-ben jött vissza, és a nemrégiben áttelepült szegedi tudományegyetemre kapott meghívást, az Általános és Fizikai-Kémiai Tanszék vezetésére. Mindvégig itt működött, nemcsak nyugdíjba vonulásáig — 1961. dec. 31. —, hanem erejéhez mérten ezután is.

Hosszú időn át Kiss Árpád adta elő a szervetlen kémiát és az analitikát is, így fő szakterületére kevesebb ideje maradt. A fizikai-kémiát csak speciális kollégiumok keretében oktathatta. A kémiai intézetek zsúfoltsága csak akkor szűnt meg, amikor Virág Pál (Rerrich Béla munkatársa) tervei szerint 1952-re felépült a Béke épület, az Általános és Fizikai-Kémiai Intézet is méltó elhelyezést kapott. Mondhatnánk, Kiss Árpádnak 28 évet kellett várnia

arra, amiért 1924-ben Szegedre hívták.

A mostoha körülmények ellenére figyelemre méltó iskolát alapított a vizes oldatokban végbemenő ionreakciók semleges sóhatás tanulmányozására. Ezt a témakört később a katalízishatással bővítette. A fényelnyeléssel 1934-től foglalkozott, különösen érdekelték a komplex vegyületek. Itthon elsőnek ő indította el az elektrokémiai korróziós kutatást, és ezzel megalapozójává vált a korrózió elleni védekezésnek.

Hazai elismerései és kitüntetései főleg Kossuth-díja (1955) emelkedik, amelyet spektroszkópiai kutatásaiért érdemelt ki. Tagjai sorába fogadta az angol Faraday Társaság (1943), a német Bunsen Társaság (1945), az Amerikai Kémiai Társaság (1945) és a Francia Kémiai Társaság (1949). A Szovjetunióban előadókörútra alkalmával 1965-ben kapta meg a Lomonoszov-emlékérmét.

Élete utolsó éveit annak szentelte, hogy spektroszkópiai eredményeit monográfiai rendbe szedje. 1968. nov. 10-én Szegeden meghalt. A Farkasréti temetőben temették el.

A nagy szorgalmú egyetemalapító professzor neve és munkássága a hazai fizikai-kémiai kutatásban elvárhatalom is számon tartja őt, de Szeged kultúrtörténetében is méltó hely illeti meg, hiszen közel 40 éven át állt az egyetem szolgálatában, lerakva egyben az itteni vegyészképzés alapjait.

BÁTYAI JENŐ

*

Kiss Árpád emléktábláját szeptember 21-én, csütörtökön déli 12 órakor avatják a JATE Béke épülete előadótermének falán.

LENGYEL ZOLTÁN—SOLYMOSI BÁLINT

Visszakéből

(M. Proust 2.)

Jelenleg a nagyvilág csak árthatna helyzetének. S most mégis úgy tűnik, mintha keresné, amit kerülni akar. S csakugyan, ez az érzés az örömhöz hasonlít, amit az illatokkal való kísérletezésnél érzett már. S örömmel tölti el, hogy másé.

Mert akad lény, aki éppoly kegyetlenül vétkezik, mint ő, akárha azokban az életekben, amelyeket párhuzamosan élünk. De ők fordított párt alkotnak, mivel akkor vele, és mégis mással volt az ágyban, és vágya teljesültével a nyugalmat

oly rossz ideák kísérték, s szálltak végig... és most oly békésen ábrázolják, majdnem mint egy antik frízen, a nő teremtését. Egyetlen szót nem szól, nem kér semmiféle engedelmet, s megteszi azt a mozdulatot, de másnap reggel, ébredéskor

ugyanott érzi ugyanazt a fájdalmat.

De ez a szellem és formasság világos, ezért jobban hasonlít a nők nagy többségéhez.

Vagy épp ezért mindebben annyira különbözik, hogy a legkisebb dolgokban is mesterkelt. Ám a „tetemes idő”, úgy tetszik, bizonyítóbb erejű.

Cserkész, vagy úttörő?

(A MAGYAR GYERMEKMOZGALOM MAI PROBLÉMÁI)

Napjaink lezárhatatlannak vélt vitái közepette egyre gyakrabban esik szó az ifjúság helyzetéről, megítéléséről. E kérdések kapcsán pedig egyre többször kerül elő az ifjúsági és gyermekszervezetek, mozgalmak szerepe, sorsa is.

A vélekedők egyik fele határozottan állítja, hogy e téren is helyet kell adni új kísérleteknek, mely folyamat során először is vissza kell térni a történetileg már kipróbált, eredményes szervezethez, a cserkészethez. Az úttörőszervezet hívei halkabban ugyan, de azt szorgalmazzák, hogy a szervezet belülről újuljon meg. Maguk a gyerekek ritkán és bizonytalanul nyilatkoznak. Ez különösen érthető, hiszen ők maguk csak egy szervezetet ismernek (ha ugyan ismerik!), az úttörőt. A kisebbek még örömmel vesznek minden iskolán kívül szervezett kirándulást, akadályversenyt, országjárást. A nagyobbak pedig alig említene számukra vonzó programot, többnyire nyomaszítja őket a számos nulladik óra, a számtalan külön elfoglaltság már-már „felöltés” terhe.

A feltett kérdést valamelyest is lehetséges megközelítéséhez évtizedeket kell visszatekintünk a történelemben. A népi demokratikus történelmi átalakulás kezdetén, a koalíciós időkben, 1948 tavaszán még létezett a cserkészlet és már működött az úttörőszervezet is.

A cserkészlet első őrsői a század elején (1910-ben) jöttek létre hazánkban. Az angol mintára szerveződő és egyre inkább nemzetközivé szélesedő gyermekszervezet az ekkor kibontakozó reformpedagógiára épült. Azaz mindenekelőtt azt tartotta elsődlegesnek, hogy a városi polgár ifjakból testedzett, természetszerető, aktív felnőtt nevelődjön. Próbarendszer, színes foglalkozásai, névzetes táborozásai — igényes cserkészvezetők segítségével — váltak a fiúk (majd később, de még külön szervezve a lányok) népszerű elfoglaltságaivá. A szervezethez tartozás önkéntes volt, a próbák is segítettek az elit jelleg megőrzését.

A cserkészlet nem az iskolára épült. A felkészült (tudatosan felkészített) cserkészvezetők között tanárok, papok, katonatisztek és más világi személyek is voltak. Az egyenruhák, jelvények, igazolványok nemzetközilek és igen gazdagok voltak. Hazánkban is épített ugyanakkor a hazafiságra, a nemzeti érzésekre. Egyik jelszava: emberibb embert, magyarabb magyart!

Nehezen vitatható, hogy a magyar cserkészlet történetében (1910–1948) kisebb-nagyobb hatással ugyan, de végig nyomon követhető a nagypolitika hatása; a politikai intézményrendszer és a cserkészlet viszonya meghatározó jellegű volt. Eppen ezért az ebből adódó hibák, torzulások zömét (mint például a zsidókérdés megítélését, a háborúhoz való viszonyt...) nem elsősorban a cserkészleten, s főleg nem a szervezet ekkori gyermek tagjain kell számon kérnünk.

1948 tavaszán már működött egy másik gyermekszervezet, az 1946-ban létrejött úttörő is. Az úttörőszervezet a szovjet pionírszervezet mintájára épült ki. Átvette annak minden avantgard jellegét, internacionalizmusát és szervezeti, alaki és külső jegeit is. Szorosan az iskolára épült, munkáját elvi, ideológiai kérdésekben az iskola pártszervezete irányította. Ily módon a magyar úttörőszervezetek néhány év alatt — persze ez esetben is a társadalom politikai elvárásait követve — az ideológiai, politikai színtérhez közeledtek. S hamarosan elvárás lett a teljes szervezethez, s így azután egyik oldalról demokratikusnak tűnt ugyan, a másik oldalról diktált, s ezzel megszűnt önkéntessége, avantgard jellege, s természetesen így nem törekedhetett elit szerepre sem. Sőt szinte ellenkezett, elítélendőnek vélte azt. A minden gyermeknek minden szervezeti lehetőséget megteremtési elvárás hamarosan hamis illúzióvá szürkült. A szervezetben többé-kevésbé aktívan részt vevő gyerekek és tanárok gyakran közös hallgatólagos megegyezéssel eltértek az eredeti elvárástól. Jobbik esetben az önkéntességre, új, színes foglalkozásokra építve az elit felé, rosszabb esetben — a mindenkivel úgysem lehet mozdulni elv tapasztalatából kiindulva — pedig a „lázás mozdulatlanlanság” felé vettek új irányt. Mindkét esetben a részt vevő gyerekek többnyire elégedett reagálása volt a válasz.

1948 tavaszán a cserkészlet „beleolvadt” az úttörőszervezetbe. Történetileg-politikailag ez is érthető. Hiszen a sztálini típusú monopolisztikus magyar hatalmi szférában hogyan működhetett volna több párt, több ifjúsági és gyermekszervezet? Az értékét és

a mértékét az egység megteremtése jelentette.

Kezdetben még szó volt arról, hogy majd hasznosítják az úttörőszervezetben a cserkészlet gazdag hagyományait. Rövid idő után azonban ki emlegette volna az angol-szász modellt, az elit szervezetet, a minőségi elvárást, a lehetséges minőséget? Azaz néhány év alatt megszűnt a kétféle modell lehetősége, az úttörőszervezet kizárólagos gyermekszervezet lett hazánkban is.

Most, több mint negyven év után — a társadalmi-politikai változások, módosulások nyomán — ismét mód van arra, hogy az ifjúsági és gyermekszervezetek szerveződési alapelveiben is polgárjogot nyerjen a pluralizmus, a sokszínűség.

A vitázók jogos fenntartásait őszintén oszthatjuk, amikor azon aggódnak, nékövessük el ismét a 40 év előtti hibát. Azaz, ne vessük úgy fel a kérdést, mint a címben tettük. Cserkész, vagy úttörő? Leheszen cserkész- és úttörőszervezet is. S a mai politikai szerveződések sajátja lehessen az is, hogy esetenként lehessenek esetleg más szerveződések (például környezetvédők), s természetesen lehessenek olyan gyermekek is, akik nem vagy csak esetenként csatlakoznak.

Nehéz lenne prognosztizálni, mi lehet mindezen elvek következménye! Az azonban már most belátható, hogy ez esetben mindkét szervezet önkéntes lehet, követelményt állíthat, elit jellegű lehet és minőséget adhat. Legfontosabb — mindkét esetben —, hogy a gyerekek jól érezzék magukat, értelmes, színes programokat szerveznek, hogy a vezetők (ők persze nemcsak tanárok lehetnek!) kedvvel, gyermekszerezzettel és hozzáértéssel segítsék őket. Maradjon meg a romantika, legyen értelmes az aktivitás!

Mi történjen a politikával, az ideológiával? — teszik fel a kételkedők a kérdést. Könnyedén lehetne azt válaszolni, semmi, a gyermekszervezet úgysem politizál. Ez részben igaz ugyan, de mélyebben értelmezve a kérdést, tudjuk, csak részben. Igaz, hogy a kommunista irányítású szovjet pio-

nír-, s a mintát követő magyar úttörőszervezet tagjai nem váltak ugyan mind kommunistákká, de elveikben, tanak között a kommunista, szocialista nézetek voltak meghatározóak. Talán még az is bizonyítható, minél erőteljesebb volt e nézetek formális tanítása, annál több volt a fenntartás, az ellenérzés is.

A cserkészszervezetekben általában az irányító, szervező egyház (főleg a katolikus és a református) ideológiai szerepe volt a meghatározó. A Horthy-korszakban, amikor a keresztény-nemzeti kurzus volt a meghatározó, természetes elvárás volt az aktív vallásos élet a cserkészletben is. Mindez még persze ez esetben sem jelentette azt, hogy az ifjak mindegyike csak meggyőződéses katolikussá, reformátussá válhatott.

Érdeemes lenne ma átgondolni, hogyan lehetne napjainkban világi cserkészletet szervezni. E sorok írója, ha most módja lenne: ilyet szervezne. Feltétel: önkéntesség, színes aktivitás, elvárás gyerek, s a vezető felé egyaránt. Mindez persze növelné a mai iskolára épült úttörőszervezetek kihívásait is, talán hasznát.

Napjaink vitáiban gyakran tapasztalhatjuk (legutóbb a tv helyi adásának riportjában is), hogy az egyházi személyiségek bizalmatlanok, az úttörővezetők pedig bizonytalanok. Talán hasznos lenne, ha mindezen kérdésekről többet tudnánk! Szóban és írásban is mód van ismereteink bővítésére. Most szerveződének különböző ifjúságmozgalmi tanfolyamok, s a közelmúltban megjelent számos könyv is segíthet. Ebből most kettőt ajánlok: Magyar cserkészlet — világescserkészlet. Szerkesztette Zombori István, Szeged 1989., valamint Gergely Ferenc: A magyar cserkészlet története 1910–1948. Bp. 1989.

Szándékosan nem érintettük a szervezés, szerveződés anyagi forrásait, feltételeit. Úgy ítéljük meg, hogy az eddigi lehetőségek (társadalmi-állami költségvetés és a szülői segítség) nem voltak kevesek. S talán legalább e téren nem azzal kellene kezdeni az újragondolásokat, hogy miből fedezzük a kiadásait, hanem sokkal inkább azzal, mit és hogyan szervezzünk, ha tevékeny, derűs arcú, értelmes gyermekeket akarunk látni. Gondolom, ez utóbbi elvárásban sokan egyetértünk.

MICHELLER MAGDOLNA